

Co lze vyčíst z maleb lidí s duševním postižením?

Mgr. Jaroslava Saidlová

MENS SANA, Ostrava

Co lze vyčíst z kreseb lidí s duševním onemocněním? Odpověď na tuto otázku je velmi široká a každý arteterapeut by mohl na základě vlastních přístupů napsat třeba knihu. Pokusím se tedy z vlastních zkušeností popsat několik setkání s lidmi, kterým arteterapie pomohla vyjádřit to, co doopravdy cítí. Nakolik jim ale arteterapie ulehčila hledání cesty k sobě, posoudit nedokážu. Arteterapie není všelékem na každou bolest, ale může být náplastí na bolavá místa.

Klíčová slova: arteterapie, psychoterapie, psychiatrické diagnózy.

Na jedno setkání skupinové arteterapie přišla 14letá holčička za svou mámou, zapomněla si doma klíče a musela by čekat přede dveřmi, než se vrátí domů. Požádala mě, zda by si nemohla kreslit, než skončí mámě terapie (máma holčičky dochází na skupinovou arteterapii již od roku 2002). Čas od času hovořila na těchto setkáních o svých třech dcerách, které vychovávala po rozvodu sama. Dvě starší děvčata velmi brzy domov opustila a nyní již bydlí samostatně. Jen ta nejmladší zůstala s mámou. Po skončení setkání mi holčička ukázala nakreslený obrázek a začala o nakresleném hovořit. „Tady uprostřed obrázku, to jsem já“. Namalovala se jako stojící malou figurku na nakloněné stoličce se smyčkou na krku, stačilo by jen málo a postavíčka by se houpala na laně. „Tak nějak se cítím a nikdo mi nemůže pomoc. Nade mnou se houpou různá barevná srdíčka, kotvičky, jsou zavěšené vysoko na šňůře, mám je nad hlavou, nevím, proč jsem to namalovala.“ To asi budou různé sliby, které nikdy ani jeden z rodičů nesplnil, pokračovala jsem. „Těch bylo hodně. Táta mi sliboval, že mě vezme na ryby, ale pořád pije a je věčně bez práce nebo v psychiatrické léčebně, tak nemá čas. Tátu jsem namalovala tady do levého rohu jako tu rybu, co už pluje někam ven. Když byl u nás naposled, máma ho nechala několik dní přespávat ve sklepě. Máma, ta je tady napravo, namalovala jsem ji jako velkou tlustou rybu s barevnými duhovými špičatými ostny. Plave ke mně, ale já z ní mám strach.“ Máš strach, že narazí do té židličky, zeptala jsem se. „To taky, ale máma, víš, já ji mám ráda, ale v poslední době se pořád jen hádáme. Vlastně mi nikdo nerozumí, jsem divná.“

Domluvily jsme se na dalších setkáních a konkrétní pomoci. Přišla takřkajíc za 5 minut 12. Byla přesvědčena o tom, že nic nemá smysl, a rezignovala na přátele i na školní výsledky. Původně studentka víceletého gymnázia, nyní na základní škole dosáhla v pololetí trojku z chování, tři nedostatečné a čtyři dostatečné na vysvědčení. Dívka při dalším setkání vyprávěla, že se jí spolužáci posmívají a učitelé ji často dávají „za špatný příklad“ ostatním.

Nemá přátele a dospělým nevěří. Dívka měla pocit, že je jedno, jak se učí a co se s ní děje. Přestože byla v deváté třídě, neměla žádnou představu o tom, co s ní bude, až dokončí školu. Máma pobírá plný invalidní důchod na psychické onemocnění. Bylo by pěkné zakončit toto vyprávění happyendem, ale na ten je příliš brzy. Dívka musí překonat ještě spoustu překážek. Zatím se jí daří zlepšovat známky a každý den svádět boj se svým „nechutenstvím jít do školy“. Dívka se rozhodla přihlásit na učební obor s výtvarným zaměřením a jako cíl si stanovila po roce studia na učňovské škole přihlásit se na uměleckou výtvarnou školu. Zatím se nám podařilo najít cestu k společným rozhovorům prostřednictvím kreseb a maleb.

Obrázek 1

Obrázek 1. Janička – Strach

Čtyřiačtyřicetiletá žena maluje své pětileté dceři obrázek. Namalovala stylizovaný obličej, o kterém řekla: „To jsem já a vlevo do obrázku jsem namalovala kočárek pro panenky pro svou dcerku Janičku. Janička by si kočárek moc přála, ale protože my se pořád stěhujeme z místa na místo, tak by to jen překáželo. My se totiž musíme za měsíc vystěhovat do dalšího azyláku pro matky a děti a po roce se zase můžeme vrátit zpátky tady do tohoto domu pro matky a děti, ale zase jenom na rok.“ Zeptala jsem se, proč Janička nic nenamalovala. Máma Janičky na mě vyjeveně koukala svýma obrovskými očima, podobně jak se namalovala na tom obrázku, a tiše řekla: „Ona

Psychiat. pro Praxi 2009; 10(3): 148–149

to ještě nikdy nedělala, to víte, na školku nemám peníze a ani nemáme pastelky.“ Paní se omluvila, že nemalovala s ostatními ženami ve skupince. Říkala, že to neumí. Zadané téma bylo strach.

Obrázek 2

Obrázek 2. Stopy k lepšímu zítřku

Patnáctiletého kluka s poruchami chování přivedla na arteterapii jeho teta a zároveň učitelka se slovy, že si s ním „nikdo“ neví rady. Při prvním setkání kluk nakreslil obrázek, který nazval „Stopy k lepším zítřkům.“ Svůj obrázek komentoval slovy: „Z té tmy jsem si pomohl žebříkem. Namaloval jsem si žebřík, protože z té tmy bych se jen těžko dostal.“ Zeptala jsem se, jestli má představu o tom, kdo mu tam ten žebřík přistavil. Řekl, že si myslí, že to musí být jen máma, protože otec se o něj nezajímá. Bratra ani sestru nemá, kamarádi se mu vyhýbají. „Ta tma, to je to, co je teď.“ Myslíš, že by tu tmu mohlo něco prosvítit?, zeptala jsem se. „No, myslím, že jo, ale nevím co. To, co vypadá jako víko kanálu, je vlastně slunce. Černé je, protože to ze spodu tak vidím. A to na té bílé půlce výkresu, to jsou stopy.“ A proč jsi je udělal obráceně, jakoby mířily k té černé tmě? „No vidíte, tak jsem to nechtěl

nakreslit, měly to být moje stopy, ale teď si uvědomuji, že jsem stále uvnitř." Myslíš, že by to mohl být někdo, kdo ti jde naproti na pomoc? „Takto jsem o tom nepřemýšlel. Je fakt, že se máma moc snaží, ale já to tak nechci. Už nejsem malý kluk a tátu, který odešel, mi stejně nenahradí, pořád mi říká, co mám dělat.“ Chlapec přišel na arteterapii ještě několikrát a sám. Při posledním setkání mi přišel říct, že se dostal na školu, kterou si sám vybral. Myslím, že se opravdu vydal po cestě k lepším zítřkům, kterou si sám namaloval.

Obrázek 3

Obrázek 3. Prožívám smutek

Čtyřicetiletá žena maluje obraz na téma „Prožívám...“, malbu dokončila slovem „smutek“. Namalovala obraz, kde je dominantní vysoký štihlý strom dotýkající se nebe a zářivý ohňostroj. Dále namalovala koruny tří stromů a střechu malého domku. Všechny tvary až na ohňostroj namalovala černou temperovou barvou s bílými obrysy. Celý děj obrázku se odehrává v noci. Pod střechou domku namalovala malý kříž znázorňující okno. Pozadí neboli oblohu udělala modrofialovou. Na první pohled líbivý obrázek ukrýval smutné tajemství. Psychicky týraná žena, která nevydržela útoky svého muže, se odstěhovala do laciné ubytovny. Z okna svého pokoje sledovala ohňostroj nad rušnou ulicí, kde až do ranních hodin slyšela hluk ozývající se z barů a hlasité výkřiky kolemjdoucích. Dominantní černý strom, který brání ve výhledu, je znázorněním manžela a obrázek pak smutným koncem jednoho manželství.

Obrázky 4, 5, 6, 7

Osmadvacetiletá mladá žena, která ve svých 18 letech onemocněla schizofrenií, maluje žluté

Obrázek 4. Bolest

světýlko ve tmě. Kolem světla maluje fialový kruh a pařát s ostrými drápy. Pařát je součástí fialových kruhů ve tmě. Žena komentuje svůj obraz: „Malé světýlko je to, co mi ještě zbývá, abych mohla žít. Až zhasne, už tu nebudu. To fialové kolem světla je bolest, taky mé vnitřní hlasy, které se mi zarývají hluboko do nitra. Nevím, jestli to jsou hlasy nebo myšlenky, ale stále myslím na totéž, že nic nemá smysl. Proč dokončit školu, když mě nikdo nezaměstná? Proč hledat kluka, když moje dítě bude trpět stejně jako já? Proč se smát, když se mi chce brečet? Ta černá barva všude kolem vyjadřuje hlubokou tmu v mé duši.“ Tato mladá žena maluje ostré tvary připomínající „pařáty“ téměř vždy, když se její stav dostane do depresivní fáze. V malbách převažuje černá, fialová a červená. Na téma strach namalovala špičaté drápy, které, jak sama řekla, vyrůstají hodně z velké hloubky (snad z podvědomí anebo ještě z větší hloubky), způsobují velkou bolest, jelikož se jí zarývají do duše. Černá barva není tak výrazná, jelikož větší místo patří bolesti, která je na obrázku znázorněná fialovou barvou. Mladá žena hovoří o tom, že drápy drásají její srdce, které přímo hoří. Zažila velké zklamání v lásce a teď jí připadá, jako by jí nemoc chtěla vyrvat srdce z těla. Tato žena za půl roku maluje také obraz, ve kterém doslova svítí oranžové, žluté a zelené tóny akrylových barev. Podařilo se jí na dovolené opět „zmobilizovat“ síly a prožít krásné dny zalité sluncem, což se jí podařilo vyjádřit i v obraze namalovaném na téma „deník mých pocitů“. Ještě mockrát se v jejich obrazech objevily a objeví nebezpečné ostré pařáty, ale také kulaté i oblé tvary v teplých barevných tónech. Arteterapie je pro tuto mladou ženu jakýmsi lakmusovým papírkem, dokáže sama ze svých maleb vyčíst, že se blíží depresivní fáze nemoci, a včas zintenzivnit

Obrázek 5. Strach

Obrázek 6. Deník mých pocitů

léčbu a předejít tak hospitalizacím v psychiatrické léčebně. Naposledy byla hospitalizována před 5 lety. Arteterapie nedokáže zcela vyléčit její duši, ale pomáhá lépe zvládat nelehký úděl – žít s duševní nemocí.

Závěr

Existuje celá řada příběhů lidí, kteří hledají pomoc a porozumění. Arteterapie může být cestou, ale jen pokud po ní kráčí dva: klient i arteterapeut společně.

Mgr. Jaroslava Saidlová

MENS SANA

E. Rošického 1082, Ostrava Svinov
jaroslava.saidlova@seznam.cz

